

SIPTÁR PÉTER

A „GYORS BESZÉD” FOGALMÁRÓL

Az MTA Nyelvtudományi Intézete

1250 Budapest, Szentháromság utca 2.

A beszédsebességtől függő fonológiai folyamatok vizsgálatának, leírásának egyik legfontosabb előfeltétele, hogy megpróbáljuk tisztázni: mit is értünk pontosan „gyors beszéden”, hogyan választhatók el a tempó-függő fonológiai szabályok a regiszter-függő (stiláris) jelenségektől, illetve az utóbbiak mennyiben és meddig fonológiai természetűek. Az alábbi tanulmányban a szerző ehhez a fogalmi tisztázáshoz igyekszik hozzájárulni, elsősorban arra a kérdésre keresve a választ, mi az, ami nem tekinthető a gyors beszéd fonológiájához tartozónak.

1. A „gyors beszéd” (fast speech) kifejezés egyike azoknak a nyelvészeti terminusoknak, amelyeket gyakran használunk anélkül, hogy pontos tartalmukat a magunk vagy az olvasó számára tisztáznánk; említésük célja rendszerint elhárító, kirekesztő: ha az adott összefüggésben valamely jelenségről nem kívánunk

vagy nem tudunk semmi közelebbit mondani, a „performancia”, a „pragmatika” vagy -- fonológiai jelenségek esetében elsősorban -- a „gyors beszéd” körébe utaljuk, egyfajta „mosom kezeimet” gesztussal.

Nem csoda, ha az említett kifejezések értelmezésében ilyenformán több-kevesebb zűrzavar, fogalmi tisztázatlanság tapasztalható: szinte ahány szerző, annyiféle értelemben találkozhatunk a „gyors beszéd” kifejezéssel (is). Nagyjából persze mindannyian ugyanolyan jellegű dolgokra gondolunk ilyenkor: öszszeolvadásokra, hasonulásokra, magán- és mássalhangzók, sőt egész szótagok kiesésére, speciális allofónok megjelenésére stb. De vajon tényleg a beszéd sebessége a meghatározó tényező az intuitív alapon idevont jelenségek előidézésében? Például az (1) alatti megnyilatkozás esetében, azt hiszem, senki nem habozna kijelenteni, hogy a (szélsőségesen) gyors beszéd tipikus példájával állunk szemben:

(1) [ɔsm'ɛ:knɛmatsɛmɛni,sjãzb]

Vitatkozni legfeljebb azon lehetne, hogy ez a megnyilatkozás még a sztenderd (művelt) magyar körébe tartozik-e, vagy valamilyen nem-sztenderd, „hibás”, „én így soha nem beszélnék” rétegbe, sőt esetleg a (kóros) hadarás területére.

A skála másik végén ugyancsak eléggé egyértelműen ugyan-ezen mondat gondosan artikulált, beszédművelési értelemben „kifogástalan”, tagolt változatának megítélése (a □ szünetet jelöl):

(2) [ɔst hisɛm □'ɛl kɛl:ɛnɛ ma:r 'ɛcsɛr 'mɛn:i 'si:nha:zb]

A továbbiakban nevezzük a (2)-höz hasonló megnyilatkozások rétegét gondozott beszédnek (természetesen, amennyire lehet, értékítélet nélkül: meggyőződésem, hogy az a meglehetősen elterjedt nézet, amely szerint az Azt hiszem, el kellene már egyszer menni színházba mondatnak az egyedül „helyes”, „magyaros” kiejtése (2), szigorúan nyelvészeti szempontból egyszerűen elfogadhatatlan).

Bár e két szélsőség között átmenetek és árnyalatok szinte végtelen sora képzelhető el, az osztályozás kedvéért vezessünk be két további terminust az angol „colloquial speech” és „casual speech” magyar megfelelőjeként: a (3) típusú példákat eszerint a fesztelen beszéd (FB) a (4) típusúakat pedig a lezser beszéd (LB) körébe sorolhatjuk)

- (3) [ʔsisɛm 'ɛl kɛl:ɛnɛ ma: ɛts:ɛr 'mɛn:i 'sĩ:ɦa:zbɔ]
 (4) [ɔs:ɛm 'ɛ:kɛ:nɛma: ɛts:ɛ: mɛn:i 'sĩ:azbɔ]

Mármost igaz-e az az első ránézésre hihetőnek tűnő feltetelezés, hogy a beszédtempó gyorsításával (2)-ből automatikusan (3)-hoz, majd további gyorsítással (4)-hez, végül pedig (1)-hez jutunk? Könnyen belátható, hogy nem. Gondoljunk arra a televízióban, rádióban gyakran tapasztalható esetre, amikor a bemondónak valamilyen okból a normálnál gyorsabban kell beszélnie, mégis megőrzi a gondozott beszéd (2) szerinti jellegzetességeit, tehát szigorúan tartja magát a beszédművelési normákhoz, még az olyan, normális körülmények között szinte már „betűejtésnek” minősíthető, a művelt hétköznapi beszédben modorosnak tűnő esetekben is, mint a színház szó [si:nha:z] ejtése. Igaz, erre a teljesítményre -- különösen igen erős sebesség-növelés mellett -- csakis beszédtechnikailag képzett (profi) beszélők képesek, mégsem tekinthetünk el az efféle beszédmódtól (nevezzük, a természetes gyors beszéd-től való megkülönböztetés kedvéért, gyorsított beszédnek), hiszen éppen ez az egyik legfőbb bizonyíték arra, hogy az úgynevezett „gyorsbeszéd-folyamatok” lejátszódásának nem egyedüli, mégcsak nem is legfontosabb feltétele -- bár kétségtelenül gyakori velejárója -- a beszédtempó növelése. A másik bizonyíték pedig az, hogy -- bár tipikus esetben (4) kimondása rövidebb időt vesz igénybe, mint (3)-é, és a leghosszabb idő (2) kimondása közben telik el -- mindhárom változat előfordulhat nyújtott, kimondottan lassú tempóban is.

Az eddigiekből talán már könnyen levonható az első következtetés: a „gondozott beszéd”, a „fesztelen beszéd” és a „lezser beszéd” közötti különbség (ahogy a választott elnevezésekből

eleve sejthető volt) nem beszédtempó, hanem beszédstílus dolga. Mielőtt tovább mennénk, foglaljuk táblázatba az eddigieket (hangsúlyozva, hogy a táblázat egésze, a lezser beszéd is a művelt nyelvhasználaton belül esőként értelmezendő, tehát a „vulgáris”, „tájszólási” stb. rétegek a táblázaton kívül képzelendők el):

		Beszédstílus		
		Formális	Semleges	Közvetlen
Beszédsebesség	Normális	Gondozott beszéd (2)	Fesztelen beszéd (3)	Lezser beszéd (4)
	Gyors	Gyorsított beszéd (2)	Pergő beszéd (5)	Gyors lezser beszéd (1) Gyors beszéd

A „gyors beszéd” terminust tehát összefoglalólag alkalmazhatjuk a felgyorsított fesztelen (= pergő) és a felgyorsított lezser beszédre. A gyors lezser beszéd (GyLB) egy lehetséges példáját (1) alatt már megadtuk, a pergő beszédre (PB) talán elég tipikus megoldás a következő:

(5) [ˈɔsɪʃɛm ˈɛkɛɛnɛ maɛtʃɛ ˈmɛn:i sʲɪ̃ʒbɔ]

Amint a példákból is kitűnik, ugyanaz a jelenség különböző beszédsebességeknél más-más stílusrétegbe utalja a megnyilatkozást. Így például az l-törlés az el-ben vagy az r-törlés az egyszer-ben gyors tempónál semleges stílusban (PB) is megtalálható, de normális vagy különösen lassú tempó esetén már csak a közvetlen stílusra (LB) jellemző. Egészen más a helyzet viszont a már végén: itt az r törlése lexikálisan kötött és normális sebességű fesztelen beszédben is előfordul. Voltaképpen nem is helyes r-törlésről beszélni ebben az esetben, mint ahogyan a -ban/ben rag végén sem fonológiai úton törlődik az n (hiszen akkor (i) csak kontinuanások előtt törlődne, (ii) pótlónyúlást és nazalizációt okozna a magánhangzóban, vö. [vʃ:ʂɛɾɛŋtʃɛ:m], de [vɔmbɛn:ɛ]; a bármilyen fonetikai kontextusban végbemenő és rövid, nem nazalizált [bɔ]/[bɛ] alakot eredményező változás, akárcsak a már szó [ma:] alak-

jának használata, nem fonológiai, hanem lexikális -- allomorf-ki-választási -- jelenség). Ugyancsak lexikális választásról van szó a LB-beli [ʃs:ɛm], [kɛ:nɛ], [ʃsɔpʃɔ], [tonkɛ:p:ɛn]-féle alakoknál; természetesen nem azt jelenti ez, hogy az ilyen alakpárok kialakulása ne gyorsbeszéd-folyamatoknak lenne tulajdonítható: csakhogy az érintett gyorsbeszéd-folyamatok nem játszódnak le újra és újra a beszéd-folyamatban: az ilyen alakokat „készen” vesszük elő a lexikonból (mentális szótárunkból). Hasonló szópárok egyébként a GB-ben is találhatók: talán > tán, azután > aztán, mondotta > mondta; a gyorsbeszéd-eredet ezeken is felismerhető, de semmiképpen nem kell fokozott beszédsebesség ahhoz, hogy a rövidebb alakokat használjuk. Talán kevésbé nyilvánvalóan, de ugyanez a helyzet a fenti LB-példák esetében is.

2. Mivel a beszéd felgyorsítását lehetővé tevő beszédhelyzetek általában a stílus-skálán is eltolódást engednek meg a „közvetlen” regiszter irányába (és viszont: a közvetlenebb beszédstílus általában nagyobb sebességgel jár együtt), a fenti taxonómia két legnehezebben elválasztható (következésképp leggyakrabban összekevert) eleme a lezser beszéd (casual speech) és a gyors beszéd (fast speech). Zwicky (1972) például a lezser beszéd meghatározására törekedve a következőt írja: „a lezser beszéd általában gyors, stílusát tekintve pedig úgy jellemezhető, mint közvetlen, informális, és így tovább” (607). Eddig tulajdonképpen egyet is érthetünk vele. A továbbiakban azonban kijelenti, hogy (a morfofonológiai alternáció legtöbb esetével szemben) „a lezserbeszéd-folyamatok fonetikailag természetesek. Szélsőséges esetben úgy magyarázhatók, mint a növekvő beszédtempó elkerülhetetlen következményei: a beszéd-szervek egyszerűen nem képesek céljukat elérni a rendelkezésre álló idő alatt” (608). Ez még a gyorsbeszéd-folyamatok okainak is némileg leegyszerűsített felfogása -- hiszen ha ez igaz lenne, nem lehetnének nyelvspecifikus gyorsbeszéd-szabályok, márpedig vannak --, a szorosán vett (tehát tempótól független) lezser beszéd jelenségeire pedig még ügyel-bajjal sem húzható rá. Igaz, Zwicky a bevezetőben megjegyzi, hogy „a lezser beszéd nem szükségszerűen gyors; egyes beszélők (például David Stampe kollégám) eléggé

alacsony beszédsebesség-fokozatnál is meglehetősen informális stílust használnak, míg mások (köztük Charles Fillmore) nagy precizitás benyomását keltik még sietős beszédben is" (607), mégis -- az egyébként sok hasznos megfigyelést tartalmazó tanulmányban -- végig keveri (azonosként tünteti fel) a lezser beszédet a gyors beszéddel.

Dressler (1972, 15) háromféle beszéd stílust különböztet meg, de elnevezésükre a zenei tempó megjelöléseket használja. Ráadásul ugyanebbe a háromtagú skálába próbálja beilleszteni az izolált szó -- mondat -- szöveg hármasságot is, a következőképpen:

„Lento (L): az egyes szavak nagyon lassú, jól átgondolt és természetellenesen precíz kiejtése, amely szavakat magukban vagy szócsoportokban, nagyon jelentős szünetekkel, mondatsandhi nélkül ejtünk ki.”

„Andante (A): egyes mondatok érthető, de természetes, gondos kiejtése mérsékelt lassú beszédtempóban, miközben a beszélő arra figyel, hogy a számára rendszerint nem jól ismert vagy általa tisztelettel kezelendő beszédpartner mindent világosan megértsen.”

„Presto (P): szövegek többnyire gyors, gondatlan kiejtése összefüggő, familiáris beszédben, ismerősök közötti beszélgetésben. Az andante- és prestoszabályokat itt allegroszabályok néven foglaljuk össze. A sebesség itt kevésbé fontos, mint a hanyagság.”

Az elnevezések, mint megfigyelhető, többszörösen is félrevezetőek. A lento/allegro megkülönböztetés -- ha eltekintünk a „természetellenesen precíz” kitételről, ami speciális realizációs szabályok, fortizációs jelenségek közbejöttét implikálja, meglehet nem szándékosan -- nagyjából megfelel a lexikális és posztlexikális fonológia különbségének, ami azonban egyáltalán nem beszédtempó kérdése. Az andante-„stílus” meghatározása körülbelül a mi osztályozásunk „gondozott beszéd”-jének felel meg, a presto-„stílusé” pedig összemosza a fesztelen és lezser beszéd közötti igen fontos különbségeket. Ráadásul az utóbbi kettő összefoglalása „allegro” néven és közös szembeállítására a „lento”

kategóriával Dressler osztályozását nemcsak a tempó- és gondozottsági skála egymástól való elkülönítésére teszi alkalmatlanná, hanem az összefüggő beszéd minden stílus- és tempóárnyalatát egy nagy csoportba utalva tulajdonképpen a természetellenes, izoláltszavas ejtésben (is) megmutatkozó lexikális fonológiai szabályok és a természetes összefüggő beszédben fellépő posztlexikális fonológiai folyamatok egymásra vonatkoztatására, hasonló-ságaik és különbözőségeik feltárására vállalkozik, a korai generatív fonológiának a taxonomikus fonémikával szembeni előnyeit hangsúlyozni kívánó szemléleti keretben.

A Dressler-féle „allegro”-kategória tehát olyan tág, hogy a bennünket érdeklő különbségek megragadására egyáltalán nem alkalmas. Akaratlanul is meggyőző bizonyítékát szolgáltatja ennek Szende (1987, 412) kijelentése és az azt alátámasztani szánt példa: „Valahányszor törlés történik, a szó eredeti változatának maradványain nem megy végbe további redukció.” [Szende itt a „törlés” kifejezést speciális értelemben használja az elízióknak olyan eseteire, ahol a szomszédos szegmentumokon a kiesett szegmentum artikulációjának bizonyos nyomai maradnak vissza. Nem világos, hogy az alább megadott példa valóban ide tartozik-e és miért, de ettől eltekintve is, a „törlés” szándékolt értelmezése mellett sem látszik igaznak a fenti megállapítás. De lássuk a példát!]

„A tehát [teha:t] például h-törléssel [tea:t]-ra változik. Mármost, a [tea:t] egybeesik a nem-homoním teát szó lento realizációjával [...] A [tea:t] ← tehát + h-törlés és a [tea:t] ← teát közötti fonetikai izomorfia ellenére az előbbi soha nem fordul elő intruzív [j]-vel. Eszerint:

fonemikus ábrázolás:	/teha:t/	/tea:t/
<u>lento</u> :	[teha:t]	[tea:t]
<u>allegro</u> :	[tea:t]	[te ^j a:t]
	[teat]	[teja:t]

stb.”

Hogyan mutatja ez a példa az allegro kategória túlságosan tág, differenciálatlan természetét? Nos, a h-törlés alkalmazásának valóban a viszonylag gyors beszédsebesség a (lényegében egyedüli) feltétele, a j-betoldás azonban, éppen ellen-

kezőleg, a kimondottan mérsékelt tempójú lezser beszéd jellemzője: a tempó növelése esetén ugyanis az ilyen betoldott [j] is kiesik és valóban gyors, lezser beszédben (egy [e_a] diftongus-stádiumon keresztüljutva) mindkét szó eljut(hat) egy [ta·t] realizációig -- legfeljebb annyi a különbség, hogy a tehát, funkciószó lévén, korábban (értsd: a beszédsebesség alacsonyabb fokozatánál), következésképp gyakrabban éri el ezt a stádiumot.

A funkciószavak ugyanis -- nagyobb előfordulási gyakoriságuk, viszonylag alacsony információértékük, továbbá hangsúlytalanságuk miatt, amely tulajdonságaik egyébként össze is függenek egymással, részben egymásból következnek -- rendszerint „kilógnak” a mondat egészéből, mégpedig mind gyorsaság, mind pedig lezser ejtés szempontjából. Minél gyorsabb, illetve minél lezserebb a mondat egésze, annál feltűnőbb a funkciószavaknak ez az „előreszaladása”. Nem véletlen, hogy a legtöbb esetben éppen a funkciószavaknak van lexikalizálódott lezser ejtésű variánsa (hiszen ezek voltaképpen a gyorsbeszéd-folyamatok megkövesedésével, az adott lexikális egységhez való állandósuló hozzátapadásával jönnek létre). Ha most mindehhez hozzávesszük azt a fentebb már említett tényt, hogy még a produktív gyorsbeszéd-folyamatok is, ha nem társul hozzájuk valódi sebesség-növekedés, a megnyilatkozásnak a lezserségi skálán való elmozdulásához vezetnek, nem csodálkozhatunk azon, hogy a gyors beszéd és a lezser beszéd megkülönböztetése körül ilyen sok a félreértés, a téves ítélet.

3. Szerencsére vannak nyelvek, ahol ez a különbség sokkal kézzelfoghatóbb, következésképp az elméletileg mindenképpen szükséges különbségtételhez könnyebben el lehet jutni. Ilyen nyelv például a japán, amint az Hasegawa (1979) igen érdekes tanulmányából kiderül. Hasegawa következtetései azonban, bár japán anyagon a szokottnál meggyőzőbben demonstrálhatók, lényegében bármely nyelvre egyaránt érvényesek:

A sebesség-függő (GyB-) szabályok eszerint fonetikailag motiváltak, szintaktikai feltételekhez nem kötődnek, és bármely beszédstílusban működnek, ha a kellő beszédsebesség megvan. A regiszter-függő (LB-) szabályok ezzel szemben fonetikailag önkényesek és szintaktikailag korlátozottak lehetnek, viszont ér-

zéketlenek a beszédsebességre. Ami pedig a legfontosabb, csak az adott beszédstíluson belül érvényesek, vagyis szociológiailag kondicionáltak.

Idáig teljesen egyetérthetünk. Hasegawa azonban továbbmegy, és azt állítja, hogy a regiszter-függő szabályok valójában egyáltalán nem fonológiaiak; annyira nem produktívak, hogy a különböző stílusokban előforduló változatokat a lexikonban külön-külön tárolt allomorfokként kell felfognunk, nem pedig fonológiai szabályokkal egymásból levezetnünk. Ez Hasegawa példáira -- és, mint fentebb említettük, a magyarban is számos esetre -- teljes mértékben igaz ugyan, de nem általánosítható ennyire kategorikusan. Kaisse (1985) számos olyan szabályt tárgyal különféle nyelvekből, amelyek kielégítik Hasegawának a regiszter-függő szabályokra adott kritériumait: lassú és gyors beszédben egyaránt működnek, stílus-, ill. regiszter-függők, szintaktikailag kondicionáltak, és fonetikai motiváltságuk nem nyilvánvaló. Ilyenek például a francia *liaison* és az olasz *raddoppiamento sintattico*. Ha azonban ezeket nem-fonológiai folyamatoknak tekintenénk, szembekerülnénk azzal a problémával, hogy lényegében a nyelv valamennyi olyan szaván, szókapcsolatán működésbe lépnek, amely kielégíti a szerkezeti leírásukat. Ezért, ha allomorfikusan kívánnánk leírni e jelenségeket, a szótár valamennyi érintett szavánál két vagy több alakváltozatot kellene felsorolni. Kaisse tehát nem két-, hanem háromféle folyamatosbeszéd-jelenséget különböztet meg. Bizonyos változatokról úgy lehet legjobban számot adni, ha szuppletív allomorfokat (illetve szóalakpárokat) sorolunk fel a lexikonban (pl. [soʃiɔzmuʃ]), [ta:rʃɔmtoma:ɲ] és a fentebb már idézett funkciószavas példák, amelyek számát még hosszan szaporíthatnánk). Más változatokat az úgynevezett külső sandhi-szabályok hoznak létre. Ezek a szabályok részei a fonológiai komponensnek, de szintaktikai, morfológiai és/vagy lexikális feltételek járulnak bennük a fonológiaiakhoz. Végül itt vannak a gyorsbeszéd-szabályok, amelyek kizárólag a beszédsebességtől és a fonológiai környezettől függenek.

Kaisse modellje már majdnem teljesen kielégítő, de azért itt is van egy kisebb nehézség. A posztlexikális fonológia nála a sandhi-szabályok és a gyorsbeszéd-szabályok szigorúan különálló

és ebben a sorrendben működésbe lépő blokkjaiból áll. Csakhogy hova tegyük akkor az olyan szabályokat, mint a magyar zöngésségi hasonulás? Ez ugyanis nyilvánvalóan posztlexikális szabály, hiszen szóhatáron keresztül ugyanúgy működik, mint szavakon vagy éppen morfémaikon belül. Ugyanakkor nem lehet sandhiszabály, mivel fonetikailag motivált, „természetes” folyamat, amelyet tudomásom szerint semmilyen szintaktikai, morfológiai vagy lexikai megszorítás nem korlátoz, amely tehát az „across the board”-nak becézett, bármilyen rendű-rangú határon keresztül működő szabályok közé tartozik. Végül gyorsbeszéd-szabály sem lehet, hiszen a beszéd sebessége egyáltalán nem befolyásolja (sem úgy, hogy csak egy bizonyos sebességfokozat felett lépne működésbe, sem pedig úgy, hogy a sebesség növekedésével alkalmazási köre bővülne -- erről a megkülönböztetésről egyébként vö. Nespor 1987, 81): bármilyen sebességnél és bármilyen stílusban kötelezően végbemegy.

Tegyük fel azonban, hogy a sandhi-szabályok olyan speciális esetének fogjuk fel ezt a szabályt, amelynek alkalmazását a szintaktikai stb. feltételek üres halmaza „korlátozza”. Ekkor már csak azt kell megvizsgáljunk, nem okoz-e további nehézséget ez a besorolás a kétféle szabály-blokk szigorú elválasztása és megszüntetett sorrendje szempontjából. Ha például „tápsorrendet” (feeding order) találnánk valamely gyorsbeszéd-szabály és a zöngésségi hasonulás között, akkor vagy a modell-diktálta kétkomponensű posztlexikális fonológia elgondolását kellene feladnunk, vagy pedig a zöngésségi hasonulásról derülne ki, hogy még a fenti engedménnyel sem lehet sandhi-szabály.

Vegyünk tehát egy gyorsbeszéd-szabályt és vizsgáljuk meg, milyen rendezettségi viszonyban áll a zöngésségi hasonulással. Legyen ez a gyorsbeszéd-szabály a morfémavégi mássalhangzócsoporthoz egyszerűsödési szabálya:

$$\left[\begin{array}{l} + \text{ cor} \\ - \text{ strid} \end{array} \right] \rightarrow \emptyset / [+ \text{ cons}] \quad \_\_\_ (\#) [+ \text{ cons}]$$

Példák: most pedig [moʃpɛdig]; húst süt [huʃ:yt]; részt vesz [rɛ:svɛʃ]; fogd meg [fogmɛg]; dobd bele [dob:ɛlɛ]; várd meg [va:rmɛg] (közbevetőleg: a majd [mɔj], miért [m(i)ɛ:(r)], mindjárt [minʃa:(r)], mert [mɛ(r)] példákban nem ez a szabály működik, hiszen normális tempójú (fesztelen/lezser) beszédben is megtaláljuk őket, és a következő szónak sem kell (lezser beszédben) mássalhangzóval kezdődnie); mind bejöttek [mimbɛjɔt:ɛk]; kend vele be [kɛmʋɛlɛbɛ]; pont kétszer [ponkɛ:ʃs:ɛr] (az utóbbi három példában egy másik gyorsbeszéd-folyamat, a nazálisok képzési hely szerinti hasonulása is működésbe lépett: megjegyzendő, hogy ez a szabály lexikális fonológiai szabályként és/vagy szószintű posztlexikális (sandhi-) szabályként is működik, ekkor azonban nem tempófüggő és kötelező: ro[m]bol, ro[n]t, ro[n]cs, ro[n]gyos, ro[n]gál).

Hogyan működik tehát együtt a zöngésségi hasonulás és a törlőszabály? A lisztből, rázd fel-féle példák mindkét lehetséges sorrendet megengedni látszanak:

	/listbɔl/	/ra:zd#fɛl/
törlés	∅	∅
hasonulás	z	s
	[lizbɔl]	[ra:sfɛl]
	/listbɔl	/ra:zd#fɛl/
hasonulás	zd	st
törlés	∅	∅
	[lizbɔl]	[ra:sfɛl]

(Megjegyzendő, hogy a zöngésségi hasonulás köztudottan s p r e a d i n g -jellegű szabály: nemcsak az utolsó előtti obstruens hasonítja az utolsóhoz, hanem mindaddig „terjeszkedik” jobbról balra, amíg egymással szomszédos obstruenseket talál.)

Ha azonban olyan példákat is megvizsgálunk, amelyekben a jobbszélső mássalhangzó nem obstruens, láthatjuk, hogy a Kaisse-megjósolta sorrend nemcsak lehetséges, hanem az egyetlen lehetséges sorrend:

	<u>oszd meg</u>	<u>azt mind</u>	<u>tartsd meg</u>
	/osd#mɛg/	/ɔzt#mind/	/tɔrtʃd#mɛg/
hasonulás	z	z	dʒ
törlés	∅	∅	∅
	[ozmɛg]	[ɔsmind]	[tɔrdʒmɛg]
	/osd#mɛg/	/ɔzt#mind/	/tɔrtʃd#mɛg/
törlés	∅	∅	∅
hasonulás	--	--	--
	*[osmɛg]	*[ɔzmind]	*[tɔrtʃmɛg]
	(= <u>ossz meg</u>)	(= <u>az mind</u>)	(= <u>tarts meg</u>)

(Az oszd meg és tartsd meg esetében nem a mögöttes /ost + j + d/, ill. /tɔrt + j + d/ alakból, hanem a lexikális fonológiából ki-lépő, közbülső ábrázolásból indultunk ki.)

Példánkból tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a posztlexikális fonológia belső felépítésére vonatkozó Kaisse-féle elgondolást a magyar nyelv említett szabályai nem cáfolják meg (amennyiben üres szintaktikai kondicionálást megengedünk).

4. A gyors beszéd mibenlétének pontos definiálása azért is igen fontos, mert a különféle fonologiaelméletek gyakran hivatkoznak gyorsbeszéd-folyamatokra. (A kérdéskör jó áttekintése található Lass 1984, 294--314-ben, vö. az ott hivatkozott irodalmat is.)

A természetes generatív fonológiában például, jellegéből adódóan, igen nagy súlyt helyeztek a gyorsbeszéd-jelenségekre (lásd Hooper 1976, 111--116, ahol a szerző a Stampe-féle természetes fonológia álláspontját vitatva fejti ki saját felfogását, valamint Rudes 1976; Bolozky 1977; az utóbbi két szerző nézetei eltérnek egymástól egy sor sarkalatos kérdésben, pl. abban, hogy megkülönböztethetők-e a beszédtempó diszkrét szintjei, vagy pedig elvileg is -- tehát nemcsak a szintek megkülönböztetésének empirikus nehézségeire való tekintettel -- egységes kontinuumként kell-e felfognunk a teljes tempó-skálát).

A kurrens fonologiaelméletek közül elsősorban a „szintaxis/fonológia interface” különféle elméletei tanúsítanak élénk

érdeklődést a kérdéskör iránt (Selkirk 1984; Kaisse 1985; Nespor & Vogel 1986; összevetésüket, különös tekintettel a gyorsbeszéd-szabályoknak a háromféle elméletben betöltött helyére, lásd Nespor 1987-ben), de még a nem-lineáris fonológiák -- autoszegmentális, metrikus, függőségi stb. -- szempontjából is fontosnak bizonyulhatnak a gyorsbeszéd-szabályok (erről részletesebben lásd Lodge 1986-ot). Terjedelmi okokból nem térhetünk ki mind ezen iskolák idevágó megállapításainak tüzetes bemutatására; a Kaisse-féle felfogásról, amely talán a „folyamatos beszéd” jelenleg legbefolyásosabb elméletének tekinthető, fentebb a 3. pontban már esett szó.

5. Befejezésül vegyük még egyszer sorra a „gyors beszéd” fogalmával kapcsolatos főbb megállapításainkat.

- Semmiképpen nem nevezhető „gyors beszédnek” mindaz, ami egy nyelv posztlexikális fonológiájához (folyamatosbeszéd-szabályaihoz) tartozik (vö. a Dressler-féle „allegro-stílus” meghatározását).
- Nem beszédtempó kérdése a gondozott beszéd -- fesztelen beszéd -- lezser beszéd stílusrétegei közötti különbség, bár
- a beszédtempó növelése általában (ha nem is szükségszerűen, vö. „gyorsított beszéd”) együtt jár a beszédstílus lezserebbé válásával,
- a közvetlenebb beszédstílus pedig rendszerint a tempó felgyorsulásához (is) vezet.
- A LB-szabályok és a GyB-szabályok következetes megkülönböztetését nehezíti, hogy számos (fakultatív) fonológiai szabály a pergő beszédet és a lezser beszédet egyaránt jellemzi, mégpedig úgy, hogy minél nagyobb a beszédsebesség, annál kevésbé kelt lezser stílushatást ugyanazon fonológiai jelenség.
- A funkciószavak (és beszélőként változóan egyes nagy gyakoriságú szótári elemek, például főnevek is) a mondat egészéből stílusréteg és/vagy helyi sebesség szempontjából kilóg(hat)nak,
- aminek következtében idővel lexikalizálódó lezser ejtésű variánsaik alakulnak ki;
- ezek használata azonban egyfelől nem függ a beszéd sebességétől, másfelől nem fonológiai szabályok, hanem lexikális választás kérdése.

- Bolozky, S., Fast speech as a function of tempo in natural generative phonology. *Journal of Linguistics* XIII, 1977, 153--368.
- Dressler, W. U., *Allegroregeln rechtfertigen Lentoregeln. Sekundäre Phoneme des Bretonischen. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 9)*. Innsbruck 1972.
- Hasegawa, N., Casual speech vs. fast speech. In: Clyne, P. R. et al. (eds.) *Papers from the Fifteenth Regional Meeting [of the] Chicago Linguistic Society*. Chicago 1979, 126--137.
- Hooper, J., *An introduction to natural generative phonology*. New York 1976.
- Kaisse, E. M., *Connected speech. The interaction of syntax and phonology*. New York 1985.
- Lass, R., *Phonology. An introduction to basic concepts*. Cambridge 1984.
- Lodge, K., Allegro rules in colloquial Thai: some thoughts on process phonology. *Journal of Linguistics* XXII, 1986, 331--354.
- Nespor, M., Vowel degemination and fast speech rules. *Phonology Yearbook* IV, 1987, 61--85.
- Nespor, M. & I. Vogel, *Prosodic phonology*. Dordrecht 1986.
- Rudes, B. A., Lexical representation and variable rules in natural generative phonology. *Glossa* X, 1976, 111--150.
- Selkirk, E. O., *Phonology and syntax. The relation between sound and structure*. Cambridge, Mass. 1984.
- Szende, T., Phonetic change, phonemic status and morphophonological alternations. In: *Proceedings of the Eleventh International Congress of Phonetic Sciences*. Tallinn 1987, vol. 2: 411--414.
- Zwicky, A. M., On casual speech. In: Peranteau, P. et al. (eds.) *Papers from the Eighth Regional Meeting [of the] Chicago Linguistic Society*. Chicago 1972, 607--615.